

NEDERLANDS PROZA

Windmolens aan de grachtengordel

CAREL PEETERS ■ In 'De grachtengordel' beoefent Geerten Meijnsing de kunst van het schandaal: literair opportunisme en ingebeeld superioriteit gaan samen met virtuoos schrijven.

Geerten Meijnsing heeft er altijd voor gezorgd dat de waardering voor zijn werk werd gefrustreerd door zijn arrogantie. Zijn olympische hoogmoed trok een scherm op tussen zijn werk en iedereen die misschien de aanvechting had het te willen lezen. Die arrogantie ging gepaard met ballottage: wilde je je aan zijn werk wagen dan betekende het meteen dat de rest van de Nederlandse literatuur afgezworen moest worden: eeuwigdurende minachting vanwege gebrek aan kwaliteitsgevoel was je deel als je dat niet deed – dan droeg je bij wijze van spreken de verkeerde overhemden. De barrière die hij opriep was zo groot, omdat de boodschap was dat hij zich moreel superieur achtte, verheven boven de meeste schrijvers en de meeste lezers: hij wist wat stijl was, hij las de echt goede schrijvers, hij wist wat de ware thema's waren en wat literatuur aan ambitie vraagt, alles volgens het romantisch-decadente principe. Dat hij voor deze verhevenheid teerde op een krediet bij de Literaire Bank van Lening en dat zijn kunst als gevolg daarvan was volgestouwd met de solvabiliteit van andere, meestal klassieke schrijvers die hij niet terug betaalde met genoeg eigen oorspronkelijkheid: het wilde er lang niet bij hem in. Geleende thematiek, afgeleefde retorische vormen en een eigen bron die overliep van kitsch zouden zijn vroege romans volslagen onleesbaar hebben gemaakt als er niet het hardhoofdige fanatisme was geweest waarmee hij erin opging. Het was allemaal van papier en kunstmatig, maar het was wel op de golven van een zowel intrigerende als belachelijke en pretentieuze ambitie geschreven. Dat bleef ook niet onopgemerkt. De kritiek heeft Meijnsing altijd gefeteerd en in bescherming genomen omdat ze bereid was verder te kijken dan zijn aanstellerij. Maar gunstige kritieken betekenden niet dat de romans van zijn trilogie *Erwin, Michiel van Mander* en *Cecilia* ook goed verkochten. Dat kwam pas met *Veranderlijk en wisselvallig* en *Altijd de vrouw*, maar toen had hij al flink wat water bij de wijn gedaan. De morele superioriteit van Meijnsing is een omhoog gevallen inbeelding die op de Olympus is terechtgekomen. Het is een verkrampte zelfbegoocheling waaraan ook de door Meijnsing vertaalde en bewonderde George Gissing (bekend als de 'bourgeois bohemien') ten prooi was. Kenmerkend voor deze zelfgebakken status is dat iedereen van die superioriteit doordrongen moet worden, van kinderen tot taxichauffeurs. Op de vraag wat voor boeken zij zou moe-

ten lezen antwoordde Gissing zijn zuster eens met zo'n tactloos pretentieuze lijst (van Catullus tot Milton) dat zijn eigen minderwaardigheidscomplex erdoorheen stak. In *De grachtengordel* vindt Meijnsing zich niet te kleingeestig om de telefonistes van de firma waar zijn hoofdpersoon en alias Erik Provenier zijn boeken uitgeeft, met minachting te bejegenen door ze in damesbladen 'van weinig literair niveau' te laten lezen. We moeten vooral weten dat hij daar boven staat.

Provenier is in het begin van de roman naar Amsterdam teruggekeerd omdat hij het financieel niet meer kan bolwerken in Italië. Zijn romans en vertalingen brengen niet genoeg op. Door zich in Amsterdam te vestigen en zich te vertonen in de 'grachtengordel' hoopt hij iets aan zijn reputatie en bankroet te kunnen doen. In het eerste van de drie delen (die elk uit twaalf hoofdstukken bestaan) zwenkt de roman door de jaren tachtig (met een korte terugblik naar 1969) en zien we hem onder schrijvers en uitgevers. Het tweede deel speelt zich af in 1987 en 1988, jaren waarin zijn financiële toestand uitzichtloos wordt. Maar aan het slot daarvan daagt de hoop omdat hij genomineerd is voor de 'Grote Prijs' (AKO-Prijs), zodat het derde deel een opgang te zien geeft, hoewel hij die zelf niet als zodanig ervaart – hoofdstukken die tot de beste van het boek behoren. De zesendertig hoofdstukken vertellen geen aansluitend verhaal; Meijnsings gevoel voor variatie en contrast maakt er toch een geheel van. Een vreemde bijzonderheid is dat het in enkele hoofdstukken niet over Provenier, maar om de schrijvers Zeggars (plusminus A.F.Th. van der Heijden) en Christiaans (plusminus Kester Freriks) gaat, portretten die stijf staan van halfhartige vriendschap, afgunst en rivaliteit. In drie hoofdstukken mag ook Storm (Boudewijn van Houten) zijn kijk op het literaire leven geven. Het is veelzeggend voor zijn referenties dat Provenier zich met hem verwant voelt.

Het probleem met *De grachtengordel* is dat het een sleutelroman wil zijn over de literaire wereld in Amsterdam, maar dat Meijnsing te lang in Toscane heeft gewoond om er een echt snijdend portret van te geven. Hij fabuleert en fulmineert in de algemeenste termen, voornamelijk op basis van wat hij gehoord of gelezen heeft en exploiteert alle clichés die erover in omloop zijn. Hij kan niet echt in detail treden, en dat wil hij ook niet. Het gaat hem louter om het schetsen van een verdorven literair klimaat waarin Proveniers unieke positie moet uitkomen. Meijnsing profiteert van alle voordelen van een steutelroman, maar de werkelijkheid is toch slechts een opstapje: het is allemaal slechts *materiaal*. Dat is geheel volgens Proveniers literaire overtuiging, waarvan 'het overtreden van de menselijke moraal' een scherp getand instrument is: 'Dat wil zeggen: in het *rücksichtslos* gebruik maken van andere mensen voor zijn schrift. Niet de trouwste vriend, nog niet het meest liefhebbende meisje was veilig voor zijn on-



Geerten Meijnsing, tekening van Siegfried Woldhek

gure projecten; ze werden allemaal gereduceerd tot materiaal, kadavervlees voor de ontledpunt van zijn pen.' Het boek is niet naar het leven geschreven; de basis is de grotendeels ingebeeld obsessie van Meijnsing dat hij niet op waarde is geschat. Het is zowel *l'art pour le scandale* als *l'art pour l'art*. Het is 'l'art pour le scandale' vanwege de min of meer herkenbare personages, die Meijnsing naar believen vertekent: Theo Sontrop (Leo de Wolff), Martin Ros (Dirck de Vos), Johan Polak (Schultz), Kester Freriks (Kaspar Christiaans), Joost Zwagerman (Jeroen Jonkers), Jessica Durlacher (Judith Cohen), Jeroen Brouwers (Joost Bierman), A.F.Th. van der Heijden (Albert Zeggars). Het is 'l'art pour l'art' omdat Meijnsing ze alleen maar *gebruikt* voor zijn eigen artistieke motieven, het kan hem eigenlijk niet schelen wat met hen gebeurt: het gaat om het effect. Dit geeft aan de roman een opportunistische dubbelzinnigheid. Dat blijkt vooral uit Meijnsings geef-en-neemprocedé. Proveniers uitgeverij (De Partij = De Arbeiderspers) bijvoorbeeld wordt eerst voorgesteld als een ongeïnteresseerde dievenbende die heeft gefaald in het verkopen van zijn boeken. Meijnsing haalt er ook uit wat er niet in zit, dat levert immers het meeste effect op. Een paar hoofdstukken verder vergeet hij niet om zijn trouw aan de uitgeverij te betuigen. Zo gaat het ook met collega-schrijvers als Zeggars en Christiaans, die het ene moment onbenullig zijn en het andere moment kleeft schouderklopjes krijgen. Zijn loyaliteit duurt zo lang als het effect vereist: kan hij ze niet meer gebruiken dan zet hij de kraan van zijn verachting open: een nieuw effect. Door deze dubbelzinnigheid wordt alles kunstmatig, het produkt van literair opportunisme.

Het tweede probleem met *De grachtengordel* is dat er eigenlijk geen solide basis is voor de filippica die hij aanheft: Meijnsings /Proveniers kwaliteiten zijn nooit miskend, zijn boeken verkochten alleen maar niet. Daar waren ze, met hun onmiskenbare verdiensten, net iets te buitenissig en archaisch voor. Dat hij daardoor niet van het schrijven kon leven is tragisch, maar het 'de grachtengordel' te verwijten is het kweken van een kunstmatige vijand en het bevechten van windmolens. Uitgeverijen, kranten, weekbladen, literaire avonden, alles en iedereen is in de ogen van Provenier bezig met het creëren of breken van reputaties, meer doen ze niet. Dat alles in de literatuur om reputatie, concurrentie en afgunst zou gaan spreken wel tot de verbeelding, het is immers een onderdeel en uitvloeisel van het werk en een rijke bron van gekwek en geroddel. Maar Proveniers obsessie is dat

niet iedereen de hele dag bezig is met het uitdragen van zijn superieure schrijverschap. Hoe kan dat nou? Hij is, naast Zeggars, toch de beste, de échte schrijver?

De ingebeeld morele superioriteit en de kunstmatigheid van alles in *De grachtengordel* zorgen voor het gratuite en belachelijke van de roman. Neem je de negentiende-eeuwse en querulante hoogmoed van Provenier voor lief (hij is natuurlijk de enige die zich altijd tot taak stelde 'het onmogelijke tot stand te brengen') dan is het desondanks goed mogelijk om mee-geslept te worden, geschreven wordt er wel in *De grachtengordel*. Het is jammer dat Meijnsing maar twee onderwerpen heeft om over te schrijven (het hooggestemde schrijverschap en vrouwen), want het geëter, gefulmineer en gelamenteer bereikt stilistisch soms grote hoogten. De beschrijving van zijn financiële wanhoop, de beschouwingen over zijn gefnuikte schrijverschap en zijn manier om zich door een bank te laten sponsoren zijn virtuoos geschreven. De manier waarop hij het geld uitgeeft (door ermee te smijten, door taxichauffeurs en obers ermee te schofferen) verloopt helaas volgens de mores van de romantisch-decadente bourgeois-bohemien. Als het erop aankomt moet hij ook boven geld staan. De literaire voorbeelden steken erdoorheen. Ook Proveniers zelfbeklag en zelfinzicht ('zijn grenzeloze zelfhaat, gecombineerd met zelfoverschatting') maken de indruk tot het procédé te horen. En toch, ondanks Proveniers gedateerde ambities: binnen deze wereld gaat Meijnsing zo ver dat je bewondering krijgt voor zijn consequentie, hij laat geen steek vallen. Het is vooral in de ontluistering van Provenier dat Meijnsing doorstoot, zoals in het hoofdstuk waarin Proveniers laatste met de Grote Prijs bekroonde boek *Veranderlijk en wisselvallig* een 'pot boiler' wordt genoemd, een verlaging van zijn standaard.

In *De grachtengordel* bevindt zich op de achtergrond Laura, de muze voor wie Provenier het allemaal doet. Zij krijgt met de roman een onontwarbare kluis van aanklacht, vakkundig schrijven, aanstellerij, schandaalzucht, achterhaalde, afgekloven reactionaire praatjes ('Alles wat hier naar ambitie rook, zijn kop probeerde te verheffen, werd afgestraft en gelijkgeschakeld'), ijdelheid en compromissloos schrijverschap dat helaas op het schrijven over dat schrijverschap blijft gefixeerd.

DE GRACHTENGORDEL
door Geerten Meijnsing
Uitgever De Arbeiderspers, 347 p.,
f 36,90 (gebonden f 59,90)